

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИХ КОМПОНЕНТІВ БІОЛОГІЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ

PECULIARITIES OF LEGAL REGULATION OF THE USE OF SPECIFIC COMPONENTS OF BIOLOGICAL DIVERSITY

Туліна Е.Є., к.ю.н., доцентка,
асистентка кафедри екологічного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті розглянуто особливості правового регулювання використання окремих компонентів біологічного різноманіття, звернуто увагу на те, що воно відрізняється від поширеного природоохоронного підходу до дослідження біорізноманіття, складовими якого виступають всі форми життя на Землі, включаючи екосистеми, тварин, рослини, гриби, мікроорганізми і генетичну різноманітність. Акцентовано на тому, що використання природних об'єктів і їх комплексів регламентується нормами екологічного права, а їх сукупність отримала назву «правом природо-користування». Наголошено, що в науці екологічного права біологічне різноманіття не прийнято визначати як окремий об'єкт права природо-користування, спираючись на це зроблено висновок про те, що можна вести мову про правове регулювання використання окремих природних ресурсів (біологічних ресурсів), що являють собою компоненти біологічного різноманіття. Вказане дало підстави стверджувати, що нині викликає інтерес віднайдження відповіді на питання, яким чином забезпечується використання компонентів біологічного різноманіття (у тому числі біологічних ресурсів) у природоресурсному законодавстві. Проаналізовано класифікацію компонентів біологічного різноманіття відповідно до Конвенції про охорону біологічного різноманіття. Окремо досліджено наявний категоріально-понятійний апарат у цій сфері, обґрунтовано, що існує нагальна потреба в його узгодженні й приведенні у відповідність трактувань, наведених у різних документах. Запропоновано правовідносини стосовно використання окремих компонентів біологічного різноманіття розглядати в межах усіх трьох груп, тобто виду і різноманіття екосистем, між видами, що повністю узгоджується з приписами Конвенції. Доведено, що чітке визначення компонентів біологічного різноманіття як об'єктів правового регулювання у сфері використання – важлива передумова належного правового забезпечення цих відносин. Як аргумент на користь вказаного наведено той факт, що біологічне різноманіття виступає тією сполучною ланкою, яка пов'язує між собою його компоненти на всіх рівнях (видовому, генетичному та екосистемному). Вивчено, як саме положення Конвенції про охорону біологічного різноманіття впроваджені в національне законодавство на сьогодні. Констатувати, що, незважаючи на те, що після ратифікації Конвенції минуло майже 30 років, деякі питання правового регулювання збереження і сталого використання компонентів біологічного різноманіття залишаються, на жаль, невирішеними.

Ключові слова: екологічне законодавство, біологічне різноманіття, використання біологічних ресурсів, об'єкти тваринного світу, об'єкти рослинного світу, екосистема, генетичні ресурси.

The article examines the peculiarities of legal regulation concerning the use of specific components of biological diversity. Attention is drawn to the fact that it differs from the prevalent nature conservation approach to studying biodiversity use, which encompasses all forms of life on Earth, including ecosystems, animals, plants, fungi, microorganisms, and genetic diversity. It is emphasized that the use of natural objects and their complexes is governed by the norms of environmental law, and their entirety is referred to as “the right to nature use.” It is emphasized that in the science of environmental law, biodiversity is not defined as a separate object of the right to nature use. Based on this, the conclusion is drawn that it is possible to discuss the legal regulation of the use of individual natural resources (biological resources), which constitute components of biological diversity. This provided grounds to assert that there is currently an interest in finding answers to the question of how the use of components of biological diversity (including biological resources) is ensured in natural resource legislation. The classification of components of biological diversity according to the Convention on Biological Diversity is analyzed. The categorical and conceptual apparatus in this field is separately examined, and it is substantiated that there is an urgent need to harmonize and align the interpretations provided in different documents. Legal relationships regarding the use of specific components of biological diversity are proposed to be considered within all three groups, namely ecosystem types and diversity, inter-species relationships, which fully aligns with the provisions of the Convention. It is proven that a clear definition of components of biological diversity as objects of legal regulation in the sphere of use is an important prerequisite for the proper legal provision of these relationships. As an argument in favor of this, the fact is mentioned that biological diversity acts as the connecting link that binds its components at all levels (species, genetic, and ecosystem levels). The incorporation of the provisions of the Convention on Biological Diversity into national legislation is examined. It is stated that despite nearly 30 years passing since the ratification of the Convention, some issues of legal regulation concerning the conservation and sustainable use of components of biological diversity remain unresolved, unfortunately.

Key words: environmental legislation, biodiversity, use of biological resources, objects of the animal world, objects of the plant world, ecosystem, genetic resources.

Останнім часом одним із найобговорюваніших питань, на наш погляд, є збереження та стале використання біорізноманіття, оскільки це запорука збереження життя на планеті і сталого розвитку, а з огляду на це й важливе завдання людства. Спираючись на це, основним міжнародно-правовим інструментом у сфері збереження біологічного різноманіття і сталого використання його компонентів є Конвенція про біологічне різноманіття 5 червня 1992 р. у Ріо-де-Жанейро (далі – Конвенція), яку наша держава ратифікувала в 1994 р. Зупинимося на змісті цього документа. Передусім вкажемо, що в його приписах біологічне різноманіття визначається як різноманітність живих організмів з усіх джерел, у тому числі наземні, морські та інші водні екосистеми й екологічні комплекси, частиною яких вони виступають. Із наведеної дефініції випливає, що йдеться про різноманітність у рамках виду, між видами і різноманіття екосистем.

З огляду на те, що в цій науковій роботі предметом вивчення є правове регулювання відносин у сфері природо-користування, потрібно зауважити, що у згаданій Конвенції разом із терміном «біологічне різноманіття» застосовується й поняття «біологічні ресурси», яке трактується як сукупність генетичних ресурсів, організмів або їх частин, популяцій або будь-яких інших біотичних компонентів екосистем, що мають фактичну або потенційну користь або цінність для людства [1]. Виходячи з наведеного, можна сміливо стверджувати, що біологічне різноманіття й біологічні ресурси (як компоненти біорізноманіття) співвідносяться між собою як ціле і частина, оскільки основна відмінність між цими поняттями полягає в тому, що природний ресурс є частиною природного об'єкта, яка широко використовується. Однак при розгляді біологічних ресурсів як джерела споживання людиною благ природи, природного компонента з урахуванням притаманних йому властивостей акцентується, на наше переконання, на майновому аспекті, тобто надається циві-

лістичне забарвлення, а не на особливостях категорії «біологічне різноманіття» як природного об'єкта, що традиційно несе переважно природоохоронне навантаження.

Враховуючи усе викладене вище, у статті йтиметься про правове регулювання використання компонентів біологічного різноманіття, які можуть виступати одночасно окремими природними об'єктами і природними (біологічними) ресурсами.

Приставаючи до висвітлення окресленої проблеми, передусім зупинимося на питанні класифікації компонентів біологічного різноманіття й їх правовому регулюванні як об'єктів використання. Для з'ясування спірних моментів, виявлення прогалин звернемося до ст. 7 (п. а) Конвенції про охорону біологічного різноманіття, відповідно до приписів якої кожна Договірна Сторона, наскільки це можливо і доречно, зокрема, для цілей статей Конвенції, визначає компоненти біологічного різноманіття, що мають важливе значення для його збереження і сталого використання. При цьому (що, на наш погляд, принципово і важливо) слід ураховувати орієнтовний перелік категорій, наданий в Додатку 1. Вивчивши положення Конвенції, можемо констатувати, що нею передбачено три групи компонентів, а саме: 1) *екосистеми й місця проживання*, які характеризуються високим ступенем різноманітності, великою кількістю ендемічних або видів, що знаходяться в небезпеці, або містять дику живу природу; необхідні для мігруючих видів; мають або соціальне, економічне, культурне чи наукове значення, або репрезентативний чи унікальний характер, або пов'язані з основними еволюційними чи іншими біологічними процесами; 2) *описані геноми й гени*, що мають соціальне, наукове чи економічне значення; 3) *види і спільноти*, які перебувають у небезпеці; являють собою дикі споріднені види одомашнених або культивованих видів; мають медичну, сільськогосподарську чи іншу економічну цінність або соціальне, наукове чи культурне значення; або які відіграють важливу роль для досліджень у сфері збереження і сталого використання біологічного розмаїття, наприклад, види-індикатори.

До речі, вказані групи компонентів біологічного різноманіття в природничих науках розглядаються відповідно на трьох взаємопов'язаних рівнях. Так, *екосистема різноманітність* утворюється сукупністю різних місць проживання біотичних різноманітностей угруповань та екологічних процесів у рамках окремих екосистем біосфери в цілому; *генетичне різноманіття* являє собою весь обсяг спадково закріпленої інформації, що міститься в генах усіх живих організмів, які населяють планету, а *видова розмаїтність* відбиває кількість видів тварин і частоту зустрічальності особин різних видів на конкретних територіях.

Звісно, при використанні окремих компонентів біорізноманіття виникають певні правовідносини, які, на нашу думку, доречно розглядати як такі, що мають місце в межах усіх трьох груп (генетичного, видового й екосистемного різноманіття), тобто виду і екосистем, між видами (до речі, у даному разі поділ відбувається залежно від рівнів їх організації). Такий підхід повністю узгоджується з приписами ст. 2 Конвенції. Зауважимо, що на думку деяких науковців, твердження щодо видів біорізноманіття необхідно брати до уваги при визначенні правових режимів окремих його ланок (компонентів) [2, с. 3].

Зупинимося на сказаному докладніше. Почнемо з першої групи об'єктів, до якої (про що вже вище йшлося) віднесено *екосистеми й місця проживання* як компоненти біологічного різноманіття. Як зауважують окремі вчені, екосистеми можуть одночасно розглядатися як один із організаційних рівнів біорізноманіття і як самодостатній і відокремлений об'єкт. Така ситуація склалася через неоднозначність трактувань ключових понять, при наведених визначень яких за основу беруться доволі різні суті і змістовне наповнення, що й зумовлює наявність протилеж-

них дефініцій, коли біорізноманіття розглядається однією з функцій екосистем [3].

У контексті зазначеного вбачається за доречно навести думку Є. П. Суєтнова. Так, вчений наголошує, що про використання природних ресурсів як певної корисної властивості природних об'єктів на засадах екосистемного підходу можна вести мову лише в тому випадку, коли самі природні об'єкти будуть «екосистемізованими». Із цього випливає, що, позначаючи природні об'єкти в екологічному законодавстві або досліджуючи їх з точки зору еколого-правової доктрини, слід обов'язково враховувати їх екосистемні характеристики. Так, Є. П. Суєтнов, аналізуючи законодавчі й наукові засади розуміння об'єктів екологічного права України, звертає увагу на те, що у ст. 1 Закону України «Про охорону земель» отримало закріплення екосистемне визначення поняття «земля», а в законах України «Про аквакультуру» (ст. 20, 21), «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» (ст. 38), ст. 108 Водного кодексу України вживаються «екосистема», «водна екосистема», «екосистема водного об'єкта». Науковець не оминає й того факту, що тенденція до «екосистемізації» об'єктів екологічного права певним чином простежується у флористичному і фауністичному законодавствах [4]. Зокрема, відповідно до ст. 1 Лісового кодексу України визначається ліси визнаються особливим об'єктом правового регулювання відносин у сфері використання компонентів біологічного різноманіття, типом природних комплексів (екосистема). До речі, лише в цьому акті передбачається збереження й використання біорізноманіття в лісах на *генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях* (ст. 85) [5]. До того ж у положеннях Державної стратегії управління лісами України до 2035 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1777-р. [6] окрема увага приділена збереженню і відтворенню генетичного різноманіття лісів. Підсумовуючи усе сказане, варто підтримати висновок Є. П. Суєтнова, який вважає, що в контексті екосистеми варто розглядати й інші об'єкти еколого-правового регулювання: надра, атмосферне повітря, клімат, озоновий шар, навколосезонний космічний простір тощо [4, 138].

Продовжуючи розгляд правового регулювання використання екосистем як компонента біологічного різноманіття, зазначимо, що правовим механізмом може слугувати розширення екосистемних послуг, що дозволить швидше домогтися сталого розвитку суспільства й екосистеми. Констатувати це можна виходячи з того, що екосистемні послуги – всі корисні ресурси і вигоди, які можна отримати від близького сусідства з природою [7]. Наведене знаходить відображення і підтвердження в приписах Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», де зафіксовано, що біологічне різноманіття України, на використання якого слід орієнтуватися при визначенні кола екосистемних послуг, які надаватимуться, до 2030 року повинно бути збереженим, оціненим і відповідним чином відновленим [8]. Саме тому правове регулювання збереження і використання біорізноманіття і встановлення його компонентів на законодавчому рівні може стати містком для впровадження екосистемного підходу й екосистемних послуг.

Перейдемо до другого компоненту біорізноманіття, яким згідно з Додатком 1 Конвенції про охорону біологічного різноманіття виступають *описані геноми та гени*, що у своїй сукупності формують генетичне різноманіття, а безпосереднім об'єктом правового регулювання у сфері використання визнаються генетичні ресурси, які, відповідно, є частиною біологічних ресурсів і являють собою генетичний матеріал, що має фактичну або потенційну цінність [9]. Їх правове регулювання здебільшого передбачено на міжнародному рівні, зокрема, у Нагойському протоколі про доступ до генетичних

ресурсів та справедливий і рівноправний розподіл вигід від їх використання до Конвенції про біологічне різноманіття, який має важливе значення [10]. Цей документ, ратифікований Україною 2 грудня 2021 року № 1926-IX, вважається ефективним інструментом реалізації положень статті 15 Конвенції і має на меті справедливий і рівноправний розподіл вигід від «використання генетичних ресурсів» (яке розглядається як проведення досліджень і розробок генетичного та (або) біохімічного складу генетичних ресурсів), у тому числі шляхом застосування біотехнології використання генетичних ресурсів, у тому числі шляхом забезпечення належного доступу до генетичних ресурсів і відповідної передачі певних технологій, урахуваючи всі права на ці ресурси й на технології, і шляхом достатнього фінансування, сприяючи тим самим збереженню біологічного різноманіття й сталому використанню його компонентів.

Іншим важливим актом виступає Картагенський протокол з біобезпеки до Конвенції про біологічне різноманіття, ратифікований Законом України від 12.09.2002 р. № 152-IV (152-15) [11]. Приписи Протоколу поширюються на транскордонне переміщення, транзит, обробку і використання всіх живих змінених організмів, які можуть несприятливо впливати на збереження і стале використання біологічного різноманіття, беруться до уваги також і ризики для здоров'я людини. Ефективне виконання Протоколу дозволить виявити всю складність проблем забезпечення врахування тих аспектів, які безпосередньо стосуються збереження біорізноманіття, при формуванні міжнародної та національної політики у цій сфері [12].

Виходячи з того, що генетичні ресурси виступають окремим об'єктом правового регулювання, вони були предметом наукових досліджень деяких науковців. Так, відносини, що виникають стосовно них, вчені розглядали в контексті правового забезпечення збереження і використання генетичних ресурсів рослин як найважливішої складової біорізноманіття [13]. Проте правове регулювання у цій сфері здебільшого вивчалось з позицій правового забезпечення генетичної безпеки при використанні генетично-модифікованих організмів [14], проведенні генетично-інженерної діяльності [12], а також при дослідженні правовідносин у сфері біотехнологій [15] тощо. Зауважимо, що правове регулювання використання генетично модифікованих організмів здійснюється відповідно до Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів». У згаданому Законі закріплено, що генетично модифікований організм, живий змінений організм (ГМО) – це будь-який організм, генетичний матеріал якого був змінений за допомогою штучних прийомів переносу генів, які не відбуваються у природних умовах [16]. Виходячи з наведеного, виникає питання, чи можна вважати ГМО об'єктом правового регулювання у сфері використання природних ресурсів. Не будучи категоричним при відповіді на нього, все ж таки наголосимо, що вони не відповідають ознаці природного походження. Так, вони, безсумнівно, є живим організмом, але який містить нову комбінацію генетичного матеріалу, отриману внаслідок використання сучасної біотехнології.

Для повного розуміння вбачається за доречне звернутися до наукової позиції О. Ю. Піддубного, який, досліджуючи відносини у сфері біотехнологій, зауважує, що функціональний поділ правовідносин у сфері біотехнологій з огляду на особливості методу правового регулювання, об'єкта і предмета логічно проводиться за змістом. Учений, виходячи з цього, пропонує їх поділити на три окремі групи, а саме правовідносини щодо: 1) охорони і збереження біологічного ресурсу – біорізноманіття (*еколого-правові відносини*); 2) забезпечення біологічної безпеки (*антропоохоронні правовідносини*); 3) використання і відтворення біологічних ресурсів і процесів, з метою отримання суспільних благ і забезпечення розвитку

людини і суспільства (ці правовідносини за своєю суттю є *природоресурсними*) [15, с. 53]. Таким чином, правове регулювання використання генетичних ресурсів належить до природоресурсних відносин, а регулювання відносин у сфері поводження з ГМО здійснюється через встановлення певних заходів забезпечення біобезпеки. У будь-якому випадку всі ці правовідносини органічно інтегровані в систему збереження біологічного різноманіття й сталого використання його компонентів.

Переїдемо до наступного питання. Оскільки одним із важливіших законів, спираючись на приписи якого регулюються правові відносини у сфері довкілля, визнається Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», то зауважимо, що в ньому виокремлення компонентів біологічного різноманіття не відповідає трьом групам, вказаним у Додатку 1 до Конвенції. Це не означає, що правове регулювання використання окремих видів та спільнот (як третьої групи досліджуваних компонентів біорізноманіття) відсутнє взагалі. В цьому контексті важливою новелою в цьому році стало розроблення та прийняття відповідного Закону [17], але набрання чинності якого відбудеться пізніше, цим правовим актом вносяться зміни у тому числі і в Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», а саме розділ XII доповнюється статтею 64⁻¹ «Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття» де, серед іншого, міститься визначення біологічного різноманіття (біорізноманіття), як різноманітність живих організмів з усіх джерел, зокрема наземних, морських та інших водних екосистем і екологічних комплексів, частинне взагалі. А також зазначається, що біорізноманіття є різноманітність у рамках виду, між видами і різноманіття екосистем та складається з видового, популяційного, центичного, генетичного різноманіття.

Хоча в цій статті і не визначаються окремі компоненти біологічного різноманіття, але передбачається перелік об'єктів, через правову охорону яких, здійснюється збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, серед яких: охорона рослинного світу; охорона тваринного світу; збереження та охорона лісів; збереження та охорона степів і лук; збереження боліт і торф'яників; збереження та охорона ландшафтів, підтримання їхніх важливих або характерних рис, пов'язаних з їх природною конфігурацією та/або діяльністю людей та спадковою цінністю; організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів та об'єктів, екомережі, екосистем і природних оселищ (природних середовищ існування), інших природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні. Ці доповнення в законодавстві є суттєвим кроком у майбутньому для належного правового регулювання розглядуваних нами відносин.

В той же час, нами вже наголошувалося, що правове забезпечення збереження і сталого використання компонентів біологічного різноманіття здійснюється переважно шляхом фіксації вимог природоресурсного законодавства. Певні положення містяться в окремих спеціальних законах та інших нормативно-правових актах, що стосуються правового регулювання фауністичних і флористичних відносин, а також в законодавстві про Червону й Зелену книги тощо.

Наприклад, у ст. 5 Закону України «Про рослинний світ» [18] законодавець серед основних вимоги, що висуваються до охорони, використання й відтворення рослинного світу, вказує наступні: збереження природної просторової, видової, популяційної та центичної різноманітності об'єктів рослинного світу; збереження умов місцезростання дикорослих рослин і природних рослинних угруповань; науково обґрунтованого, невиснажливого використання природних рослинних ресурсів тощо. Крім того, до цієї групи можна сміливо віднести правові норми

щодо можливості обмеження загального використання природних рослинних ресурсів у разі їх виснаження, різкого зменшення популяційної та ценоїтичної різноманітності (ст. 9); лімітування і нормування використання ресурсів (ст. 11); платності (ст. 12); цільового характеру використання (ст. 14) тощо.

Зауважимо, що рослинний світ як елемент біорізноманіття неодноразово ставав предметом наукових досліджень, у тому числі в контексті відносин щодо збереження і використання біологічного різноманіття. Так, А. К. Соколова, розглядаючи теоретичні питання, пов'язані з системою принципів флористичного права, до основних засад даної підгалузі екологічного права обґрунтовано відносить правове забезпечення збереження біологічного різноманіття. Вчена наголошує, що при веденні діяльності з використання, охорони й відтворення об'єктів рослинного світу й представників тваринного світу, виходячи з принципів збереження біологічного різноманіття й екосистемного підходу, варто приймати такі рішення і провадити такі види діяльності, які дозволили б попереджати негативний вплив останньої на стан біологічного різноманіття, навіть якщо це вимагає значних затрат [2, с. 3–4.]. У свою чергу, І. В. Гиренко, аналізуючи положення Конвенції про охорону біорізноманіття і їх місце в системі правового регулювання збереження рослинного світу України, акцентує на необхідності створення нових і вдосконалення існуючих національних правових інструментів у сфері охорони, раціонального використання й відтворення рослинного світу відповідно до вимог вказаної Конвенції [19, с. 453] Вбачається за доцільне повністю погодитися з точкою зору науковця.

Висвітлюючи питання охорони, раціонального використання й відтворення рослинного світу, не можна залишити поза увагою наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України «Про затвердження Положення про Зелену книгу України» [20]. Так, у даному акті зазначено, що Зелена книга України є державним документом, в якому зведені відомості про сучасний стан рідкісних, зникаючих і типових природних рослинних угруповань України, які потребують охорони і мають важливе значення як складова біологічного різноманіття. Як зауважують науковці, крім суто облікової функції, Зелена книга також виступає підставою для розробки заходів з охорони й невиснажливого використання природних рослинних угруповань, що, до речі, здійснюється без порушення умов їх місцезростання. Проте в цьому нормативно-правовому акті, на жаль, не знайшли закріплення положення, присвячені регулюванню відносин щодо права власності, користування, відтворення й відповідальності за порушення законодавства у цій сфері. Виходячи з цього, вважаємо, що законодавцю слід усунути вказані прогалини, що, звісно, сприятиме належному правовому забезпеченню регулювання досліджуваних відносин [21, с. 186].

Розглянемо ще один об'єкт правового регулювання у цій сфері – тваринний світ, який, на переконання М. В. Краснової, за своїми екологічними й біологічними ознаками є компонентом навколишнього природного середовища, зокрема біорізноманіття [22, с. 410]. Вчені слухно зауважують, що для підтримання екологічної рівноваги в природі, забезпечення сприятливого навколишнього середовища конче необхідне збереження біологічного різноманіття тваринного світу (у межах одного виду, різних видів і в екологічних системах) [23, с. 147].

Підтвердженням цього виступає той факт, що у Законі України «Про тваринний світ» у ст. 2 одним із основних завдань законодавства України про охорону, використання і відтворення тваринного світу названо забезпечення умов збереження всього *видового й популяційного різноманіття тварин* [24]. Важливо й те, що у ст. 9 цього Закону закріплю-

ються основні вимоги й принципи охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу, серед яких: збереження умов існування видового і популяційного різноманіття тваринного світу у стані природної волі; недопустимість погіршення середовища існування, шляхів міграції та умов розмноження диких тварин; збереження цілісності природних угруповань диких тварин; додержання науково обґрунтованих нормативів і лімітів використання об'єктів тваринного світу, забезпечення невиснажливого їх використання, а також відтворення; раціональне використання корисних властивостей і продуктів життєдіяльності диких тварин; платність за спеціальне використання об'єктів тваринного світу тощо. Однак відносини, що виникають у зв'язку з охороною, раціональним використанням і відтворенням тваринного світу, унормовуються не лише згаданим актом. Ряд вимог передбачається Законом України «Про мисливське господарство та полювання» [25]. Зокрема, ним встановлюються ліміти на використання мисливських тварин, віднесених до державного мисливського фонду (ст. 16); видача дозволів на добування мисливських тварин, віднесених до державного мисливського фонду (ст. 17); заборони щодо здійснення полювання (ст. 20) тощо.

Незважаючи на те, що вищезгадані закони у сфері флористичних і фауністичних відносин об'єкти рослинного і тваринного світу не визначають безпосередньо як компоненти біологічного різноманіття, однак основні вимоги Конвенції про охорону біологічного різноманіття щодо використання окремих біологічних ресурсів у цілому знайшли своє закріплення в їх положеннях.

Однак найбільшим досягненням українського права у сфері охорони біорізноманіття, на думку вчених, стало прийняття Верховною Радою Закону «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. [26] – головного нормативно-правового акта, приписами якого регламентуються відносини, пов'язані з веденням Червоної книги, охороною, використанням і відтворенням рідкісних і перебуваючих під загрозою зникнення видів тваринного й рослинного світу, занесених до неї, з метою запобігання їх зникненню з природного середовища, збереження їх генофонду [27, с. 157]. Начебто підтверджуючи сказане, Г. М. Левіна, розглядаючи правову охорону й використання рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів диких тварин, зазначає, що дикі тварини як складова біорізноманіття мають величезне екологічне, економічне, естетичне й виховне значення [28, с. 157–158].

Підсумовуючи, наголосимо, що характерними ознаками правового регулювання використання окремих компонентів у національному українському законодавстві є фрагментарність, розпорошення по різноманітних нормативно-правових актах. Крім того, відсутні законодавчо закріплені трактування компонентів біологічного різноманіття, що негативно впливає на правове регулювання збереження і сталого використання біорізноманіття в цілому й окремих його компонентів. Вбачається, що з огляду на те, що біологічне різноманіття виступає тією сполучною ланкою, яка пов'язує між собою його компоненти на всіх рівнях (видовому, генетичному та екосистемному), варто чітко визначити компоненти біологічного різноманіття як об'єкти правового регулювання у сфері використання, оскільки це є важливою передумовою належного правового забезпечення цих відносин. Виходячи з цього, вбачається, що через визначення місця біорізноманіття та його компонентів (у першу чергу найменш врегульованого в законодавстві – екосистеми) в системі об'єктів екологічного права, а також запровадження в законодавстві розуміння тривієвості біорізноманіття з'являється можливість запровадження в повному обсязі екосистемного підходу як одного з основних принципів екологічного права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція збереження біологічного різноманіття України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 1997 р. № 439. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-97-п#Text>. (дата звернення: 14.04.2023).
2. Соколова А. К. Актуальні питання теорії екологічного права. *Теорія і практика правознавства*. 2011. № 1 (1). С. 25. URL: <http://law.nlu.edu.ua/article/view/62428/57966>.
3. Кравець П. В., Несторяк Ю. Ю. Особливості формування теоретико-методологічних засад економічної оцінки біорізноманіття. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2012. Вип. 3. С. 161–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_ekon_2012_3_35.
4. Суєтнов Є. П. «Екосистемізація» об'єктів екологічного права в контексті впровадження та реалізації екосистемного підходу. *Проблеми законності*, 2020. № 148. 132–152. <https://doi.org/10.21564/2414-990x.148.193603>
5. Лісовий кодекс України : Закон України від 21 січня 1994 р. № 3852-XII (у ред. Закону України від 08.02.2006 р. № 3404-IV). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 14.04.2023).
6. Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1777-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 14.04.2023).
7. Millennium Ecosystem Assessment, 2005. <https://www.millenniumassessment.org/en/index.html>
8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19> (дата звернення: 14.04.2023).
9. Конвенція про охорону біологічного різноманіття (Піо-де-Жанейро, 5 червня 1992 р., набула чинності в грудні 1993 р.) : Закон України від 29.11.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030 (дата звернення: 14.04.2023).
10. Нагойський протокол про доступ до генетичних ресурсів та справедливий і рівноправний розподіл вигід від їхнього використання до Конвенції про біологічне різноманіття (29 жовтня 2010 р., Нагоя, Японія) : Десята нарада Конференції Сторін Конвенції про біологічне різноманіття (30 січня 2012 р., Нью-Йорк, США) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/> (дата звернення: 14.04.2023).
11. Картагенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття (Монреаль, 29.01.2000 р. Рішення Ради ЄС – 2002/628/ЄС. – OJ L 201, 31.07.2002) : Закон України від 12.09.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_935#Text (дата звернення: 14.04.2023).
12. Струтинська-Струк Л. В. Правове забезпечення біобезпеки при здійсненні генетично-інженерної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2005. 20 с.
13. Курило В. І., Гиренко І. В., Курзова В. В. Правове забезпечення збереження і використання генетичних ресурсів рослин через призму глобалізації проблеми біобезпеки. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право*. 2012. Вип. 173(3). С. 97–115. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnuu_prav_2012_173\(3\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnuu_prav_2012_173(3)_17).
14. Коваленко Т. Правове забезпечення генетичної безпеки: міжнародний та національний аспекти. *Адміністративне право та процес*. 2015. № 4 (14). С. 126–134. URL: <http://aplaw.net/index.php/journal/article/view/316/269>.
15. Піддубний О. Ю. Метод екологічного, природоресурсного права та права екологічної безпеки (на прикладі правового регулювання сфери біотехнологій). *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Юридичні науки. 2017. № 2. С. 50–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjju_2017_2_11.
16. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів : Закон України від 31.05.2007 р. № 1103-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-16#Text> (дата звернення: 14.04.2023).
17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля : Закон України від 20.03.2022 № 2973-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2973-20> (дата звернення: 26.05.2023).
18. Про рослинний світ : Закон України 591-XIV від 09.04.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text> (дата звернення: 14.04.2023).
19. Гиренко І. В. Конвенція про охорону біорізноманіття в системі правового регулювання збереження рослинного світу. *Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського* : матеріали Четвертої Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) / відп. за вип. М. І. Пашковський. Одеса : Фенікс, 2013. С. 451–454.
20. Про затвердження Положення про Зелену книгу України : наказ М-ва охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 19.02.1997 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-2002-п#Text> (дата звернення: 14.04.2023).
21. Кім А. Історико-правові засади формування та розвитку законодавства щодо охорони і відтворення об'єктів рослинного світу, занесених до Зеленої книги України. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 128. С. 181–189.
22. Краснова М. В. Правові засади охорони і використання тваринного світу. *Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка*. 2-ге вид. Київ: ТОВ «Юрид. думка», 2008. С. 410–439.
23. Петлюк Ю. С. Міжнародно-правове регулювання охорони об'єктів тваринного світу. *Правове регулювання економіки. Збірник наукових праць КНЕУ*. 2019. № 18. С. 146–152.
24. Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2894-14> (дата звернення: 14.04.2023).
25. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1478-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14> (дата звернення: 14.04.2023).
26. Про Червону книгу України: Закон України № 3055-III від 07.02.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text> (дата звернення: 14.04.2023).
27. Герасименко Я. О. Історико-правові засади створення Червоної книги України. *Проблеми законності*. 2011. (116), 152–159.
28. Левіна Г. М. Правова охорона та використання рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів диких тварин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2019. 21 с.